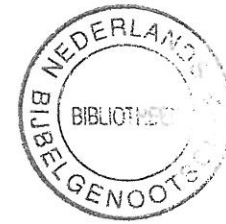

Kwartaalblad
over
bijbelvertalen
16e jaargang
maart 1997

Met *Andere* Woorden

Ver over de grenzen III

De invloed van de Statenvertaling
in het buitenland

pagina 3

A.W.G. Jaakke

Russische vertalingen

Samenvatting proefschrift

S.Th. Munger

pagina 19

Afsluiting discussie Griekse lidwoord

in predikaatsnomen

pagina 27

prof.dr. D. Holwerda/drs. H. Courtz

AMSTERDAM,
Chez LOUYS & DANIEL ELZEVIER, 1669.
AVEC PRIVILEGE

Met *Andere* Woorden

Kwartaalblad over bijbelvertalen

16e jaargang nr. 1, maart 1997

Uitgave:

Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
Zijlweg 198, 2015 CK Haarlem
Tel (023) 514 61 46 Fax (023) 534 20 95

In samenwerking met:

Vlaams Bijbelgenootschap
H. d'Ydewallestraat 61, 8730 Beernem, België
Tel (0)50-791022.

Met *Andere* Woorden wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

Redactie:

A.W.G. Jaakke, dr. K.A. van der Jagt, dr. L. van Kampen, dr. L.J. de Regt en
mw.drs. J. de Zeeuw.

Redactiesecretariaat:

Nederlands Bijbelgenootschap, mw. M.G. Kronemeijer,
Tel (023) 514 61 76.

Beeldredactie:

mw. A.E. Haverman

Vormgeving:

mw. I. Pieper / Tineke Wieringa BNO, Haren (basis-layout)

Druk:

Grafisch Bedrijf Papyrus bv, Diemen

Adreswijzigingen aanbrengen op de adresband van dit nummer en deze retour
zenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap.

Giften voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en
buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de kosten van dit blad kunnen gestort
worden op giro 30 04 82 van het Nederlands Bijbelgenootschap te Haarlem,
onder vermelding van 'gift Met *Andere* Woorden'.

Voorbehoud:

De redactie wijst erop dat de mening die uit de artikelen spreekt niet overeen
hoeft te komen met de mening van de redactie.

ISSN 0168-1869

Woord vooraf

In een jaar waarin een geannoteerde versie van de Groot Nieuws Bijbel zal verschijnen (zie Kort Nieuws) en er hard wordt doorgewerkt aan de Nieuwe Bijbelvertaling, is er in dit eerste nummer van Met *Andere* Woorden van 1997 ook alle aandacht voor de gedenkwaardige rol van de Statenvertaling.

In zijn derde en laatste artikel over de invloed die de Statenvertaling in het buitenland heeft gehad, put onze NBG-vertaler A.W.G. Jaakke uit de interessante en soms verbazingwekkende historie van achtereenvolgens de Geneefse bijbel, Duitse Lutherbijbel en de Litouwse bijbelvertaling van Chylinski. Er bestond een internationale bewondering voor de Statenvertaling en de kanttekeningen daarin, zelfs zozeer dat men die kanttekeningen in de vertaling opnam - en misschien zelfs de Statenvertaling zelf brontekst is geweest voor een Litouwse bijbelvertaling.

Wij graven niet slechts in de historie, maar richten onze blik ook op de rest van de wereld: Rusland ditmaal. Van welke kwaliteit zijn de bijbelvertalingen daar, welke indruk maken ze op de lezers en wat verwachten die? Over deze vragen gaat het proefschrift van S.Th. Munger, waarvan een beknopt overzicht wordt gegeven.

En tot slot dan toch echt een taalprobleem: het al eerder bediscussieerde Griekse lidwoord in het predikaatsnomen. Welke functie, betekenis heeft dit? Er blijken aan zo'n schijnbaar simpele kwestie toch diverse aspecten te zitten die men licht over het hoofd kan zien. De discussie is zeer illustratief voor het feit dat goede kennis van een taal staat of valt met een grote belezenheid daarin en met de gevoeligheid voor de geringste nuances in woordvolgorde en frasering. Twee reacties van D. Holwerda en H. Courtz ronden de discussie af.

Namens de redactie,

Lieuwe van Kampen

Foto omslag:
Titelpagina van de
Geneefse bijbel
uit 1669,
uitgegeven in
Amsterdam door
Louys & Daniel
Elzevier. (NBG
collectie)
Foto:
NBG/Sandra
Haverman

Ver over de grenzen III

De invloed van de Statenvertaling in het buitenland

A.W.G. Jaakke

PAGUL. 4,5	TIMOTHEUSZOP
8. Kunibkað neð junkinimað and maʔo ka(1) ira naudygað. Bet diewobayme and wifo ira reykalinga, turedama ʔadeima, ʔo ir ateyfiancio¹ ʔywata	4. Be wnukuð and tyk ma⁹ ʃaw ira ir m
9. Wiernað neð tey ira ʔodið, ir wifo- kio pryemima wertað.	5. Kɪ kuriy ty doʃe na
10. Top² neð ir dirbame, ir honbijami eʃme³, ʔog dukʃejomeð giwoju Diewu, kurʃey uʔlaykitoju ira wifu ʔmoniu (bet)	6. Be numire.
10 labiaufiey tykinciujū.	7. Jr
11. ʃʃakik tuð daykt⁴ ir mokik ju.	8. Jeʃ woʃiuð, tokð uʔ wiernað
12. Niekað tenegordyia ʃauniʃte tawo, bet buk paweykʃu wiernoʃa, ʔodiy, pagi- wenime, meyley, dwaʃioy, wieroʃ, cʔy- ʃtatoy.	9. Na ʃeʃu de te:
13. Nelaʊ(?) ʃkaytyme, raginime, mokʃe, net ateyʃiu.	10. L jeygu w
14. En verʃuymt met⁴ dowaṇoð kuriy ira [tawim- pi, kuriy dota ira tau per pranaʃyʃte, p⁴r uʔdeima⁵ raʊ Wiʃeʃnibeð.	dawo, ʃ nuwarg jeygu ri
15. Dumok ape tuð daykt⁴, to bowikið: idand paʃidauginimað tawo butu ʔyno- mað wifoʃe.	11. B ʃisʃliept
16. Saugok patieð ʃawe ir mokʃla: Buk iki gali ʃoʃe. Tey neð darydamað izga- niʃi ir patð ʃawe ir tuð kurie klaʊʃo tawe.	12. T nienkini

Pagina uit Chylinski's Lithuanian Bible, The New Testament, Poznań 1958. Afgebeeld is Timoteüs 4:8-16.
Foto: NBG/Sandra Haverman

In de voorafgaande twee artikelen zijn we uitvoerig ingegaan op de vertaling die Theodore Haak in de zeventiende eeuw gemaakt heeft van de kanttekeningen van de Statenvertaling in het Engels¹.

In deze aflevering zal het gaan over de verwerking van de Nederlandse kanttekeningen in Franse en Duitse bijbel- edities uit de zeventiende en achttiende eeuw, en over de Litouwse vertaling van Chylinski, die daarbij de Staten- vertaling gebruikt heeft.

I. De Geneefse bijbel

De Geneefse bijbel ontleent zijn naam niet alleen aan de stad Genève, waar hij vele malen werd gedrukt en uitgegeven, maar ook en wellicht vooral aan de theologen en predikanten van Genève die hem steeds weer opnieuw aanpasten aan hun vertaalprincipes en verbeterden naar de Hebreeuwse en Griekse grondtekst. Aan de wieg van de Geneefse bijbel staat Pierre Robert Olivetan, die om reden van zijn kennis van het Hebreeuws en het Grieks door Calvijn verzocht was de bestaande Franse vertaling van Jacques le Fèvre d'Étaples (Antwerpen, 1530) te herzien. Zijn werk van gedeeltelijke correctie en gedeeltelijke (her)vertaling waarbij hij zowel de bijbelse grondtekst gebruikte als de Latijnse vertalingen van Pagninus en Erasmus, verscheen in 1535 bij Pierre de Wingle te Neuchâtel. De belangrijkste revisies zijn die van 1540, bekend als *de bijbel met het zwaard*², die van 1546, waarin Calvijn zelf de hand had, die van 1560 met zijn bittere aanval op Castellio, en die van 1588, 'tout reueu & conferé sur les textes Hebreux & Grecs par les Pasteurs & Professeurs de l'Eglise de Geneue' en sindsdien beschouwd als de standaardtekst van de Geneefse bijbel.

Deze bijbelvertaling werd in gebruik genomen door de *Eglises Wallones*, die in de 16de eeuw ontstonden in de Franssprekende gebieden van de Zuidelijke Nederlanden op grondslag van de hervorming van Calvijn. Op de vlucht voor de vervolgingen die vanaf 1578 in alle hevigheid tegen hen uitbraken, namen zij deze bijbel mee naar de Noordelijke Nederlanden, waar zij een goed onthaal vonden (Eerste Refuge), en waar zij de *Waalse Gemeenten* stichtten³. In de tweede helft van de 17de eeuw profiteerden zij net als andere geloofsgemeenschappen van de gematigde godsdienstvrijheid en de financiële en economische groei en bloei. De belangrijke plaats die de *Waalse Gemeenten* toen in de Nederlandse samenleving innamen, komt onder andere tot uiting in de prachtuitgave van de Geneefse bijbel van 1669. Het schitterende exemplaar dat zich in de bibliotheek van het NBG bevindt, heeft als titel: *La Sainte Bible qui contient le vieux et le nouveau Testament, Edition nouvelle, faite sur la Version de Genève, revue, & corrigée; Enrichie, outres les anciennes Notes, de toutes celles de la Bible Flamande, de la plus-part de celles de M. Diodati, & de beaucoup d'autres*. Deze editie in groot folioformaat⁴ is gedrukt en uitgegeven door Louys & Daniel Elzevier te Amsterdam met de toestemming (privilegie) van Johan de Witt, verleend in 1668. Verantwoordelijk voor het vertalen en aanbrengen van het notenapparaat, de registers en de inleidingen zijn Samuel des Marets en diens zoon Henry. De eerste was hoogleraar aan de universiteit van Groningen, de laatste was bedienaar van het Woord aan de Waalse gemeente te Delft.

Noten van de Statenvertaling

In hun woord vooraf geven zij niet alleen uiting aan hun trots deel te mogen hebben aan de 'bonheur des Flamandes' met wie zij het geloof op Calvinistische grondslag gemeen hebben, maar brengen zij ook de wens onder woorden om hun bijbel verrijkt te zien met de 'Notes savantes et judicieuses' van de Statenvertaling, die zo'n 30 jaar terug met toestemming van de Heren Staten Generaal het licht zag. Als geboren Fransen met goede kennis niet alleen van het Nederlands (la langue Flamande) maar ook van de bijbelse grondtalen achten zij zich als geen ander geschikt om de tekst van de Nederlandse bijbel met die van de Franse te vergelijken, en de uit het Nederlands vertaalde kanttekeningen op juiste wijze bij de Franse tekst in te passen: 'placer les Notes dans leur juste assiette'.

In negen punten zetten zij hun aanpak en werkwijze uiteen. Voor deze Geneefse editie gebruiken ze als basistekst de Parijse uitgave van 1652 door Pierre des Hayes, omdat ze die tot dan toe als de beste beschouwen. Bij het opstellen van het notenapparaat hadden ze als hoofddoel alle kanttekeningen van de Statenvertaling op te nemen. Maar tegelijk

handhaafden ze de noten van de Geneefse bijbel, drukten ze ook een deel van de aantekeningen van Diodati af, en maakten ze ook nog gebruik van de op- en aanmerkingen van Monsieur de Launay en de kritische bevindingen van Monsieur de Bleyswijck. Verderop zal blijken dat dit soms tot doublures leidde en dat de lezer niet meer weet of een bepaalde opvatting nu komt van de Statenvertalers, van Diodati of van andere commentatoren. De parallelle plaatsen zijn integraal van de Statenbijbel overgenomen, omdat die het meest exact en uitgewerkt zijn. Door middel van de letters uit het alfabet worden ze zowel in de tekst als in de marge aangegeven. Enkele in de kanttekeningen opgenomen afkortingen zijn: H: l'Hebreu, C: le Caldaïque, S: le Syriaque, G: le Grec, L: le Latin, F: le Flamand, c.: c'est à dire, en ass.: assavoir. De apocriefe boeken zijn overeenkomstig de 'Vlaamse' bijbel met de *Waeschowwinge aen de lesers* opgenomen achter het Nieuwe Testament. Aangezien kanttekeningen bij die boeken in de Statenvertaling ontbreken, zijn die van Diodati overgenomen. Ook alle inleidingen van de Statenvertaling op het Oude en Nieuwe testament en op elk afzonderlijk bijbelboek (*Argument*) zijn gehandhaafd, zij het dat ze zijn aangevuld met noodzakelijk geachte toevoegingen. Verder zijn de samenvattingen zoals die boven elk hoofdstuk in de Statenbijbel zijn afgedrukt, integraal behouden. De afzonderlijke registers op het Oude en het Nieuwe Testament hebben ze niet overgenomen. Met gebruikmaking van die van de Statenvertaling hebben ze één totaalregister samengesteld, dat wat bijbelse personen en onderwerpen betreft zelfs een uitbreiding heeft ondergaan. Met het oog op deze uitgave zijn er vier kaarten beschikbaar: het Paradijs, de Woestijntocht, het Land Kanaan en de Reizen van de Apostelen, en voor wie wil ook nog de plattegrond van Jeruzalem⁵. Tot slot maken ze nog enige opmerkingen over de juiste spelling en over de nauwkeurigheid waarmee de drukproeven zijn nagekeken.

Een vergelijking

Zoals ik al eerder zei, hebben ze weliswaar de inleidingen en de kanttekeningen van de Statenvertaling vertaald, maar daaraan door hen noodzakelijk geachte zinnen en woorden toegevoegd. Wat dat precies inhoudt, blijkt al meteen aan het begin van Genesis. De eerste zin van de 'Inhout deses Boecks' luidt in de Statenvertaling: 'Dit eerste Boeck Mosis wordt genaemt met een woort uyt de Griecsche tale genomen, GENESIS, beteeckenende *Geboorte*, ofte, *oorspronck*, *geslacht*'. De Franse tekst heeft: 'Ce premier livre de Moyse, écrit, comme les suivans, par une revelation & inspiration particuliere de l'Esprit de Dieu, s'appelle *Genese*, du mot Grec *Genesis*, qui signifie *generation*, *origine*, *naissance*, *genealogie*'. Uit de ingelaste woorden zou men kunnen afleiden dat de

auteurs nog calvinistischer of dogmatischer hebben willen zijn dan de vaders uit Dordrecht, door zo heel uitdrukkelijk de goddelijke inspiratie van de Schriften onder woorden te brengen. Om een goede indruk te verstrekken van het vertaalwerk van beide mannen volgt hier in 2 kolommen de tekst van Genesis 11 vers 1 en Psalm 2 vers 1, beide met de aan de tekst voorafgaande samenvatting. Zodoende is ook een uitstekende vergelijking mogelijk met wat Haak gedaan heeft⁶.

Statenvertaling
Genesis, Het xj. Capittel.

Geneefse bijbel 1669
Genese chap. XI.

Alle menschen hadden tot deser tijt toe eenerley sprake/ v. 1. De kinderen der menschen bestaen eene Stadt/ met eenen seer hoogen Toren uyt enckele trotsheyt te bouwen/ 3. Godt belet haer werck door verdeylinge der spraken/ ende verstroytse van malkanderen door de werelt/ 6. Babel bekomt daervan den name/ 9. Sems nakomelingen tot op Abraham/ 10. die met sijnen vader/ Sarai/ ende Lot/ treckt uyt Ur der Chaldeen nae Haran/ 29.

1 Ende ¹ de gantsche aerde was ² van eenerley ³ sprake/ ende eenerley woorden.

¹ Alle inwoonders der aerde/ voor ende na den Suntuvoet/ tot dat dese verdeylinge der spraken geschiet is.

² Het wort daer voor gehouden/ dat dit de Hebreusche sprake (die haren naem heeft van Heber) geweest zij: onder anderen daerom, dat de eygene namen der eersten menschen van Hebreuschen oorspronck zijn/ als Adam, Heva, Kain, Habel, &.

³ *Hebr.* Lippe, alsoo in 't volgende.

Tous les hommes jusques à present, n'avoient eu qu'un même langage, v.1. Ils se proposent par orgueil de bâtir une ville avec une fort haute tour, 3. Dieu empêche leur dessein par la confusion des langues, & les épard par le monde, 6. Babel tire son nom de là, 9. Les descendants de Sem jusqu'à Abram, 10. Qui avec Taré son pere, Sarai & Lot fils de son frere, sortit d'Ur des Caldéens & vint en Caran, 29.

1 ¹ Alors toute la terre estoit ² d'un langage, & de mesme parole.

¹ H.F. & *toute la terre*, c. tous ses habitans avant & depuis le deluge, jusqu'à la confusion & division qui se fit des langues en Babel.

² H. *d'une levre*. Et on tient que ce langage étoit l'Hebreu, (ainsi appelé de Heber) entr' autres parce que les noms propres des premiers hommes sont d'origine Hebraïque: comme *Adam, Eve, Cain, Abel, &c.*

Statenvertaling
Psalm ij.

Geneefse bijbel 1669
Pseaume II.

Prophetije van het Coninckrijk des Messie/ onses Heeren Jesu Christi: met een ernstich bevel aen de Coningen ende Regenten der aerde/ datse sich desen Coninck met gehoorsaemheyt sullen onderwerpen.

Prediction touchant le regne du Messie N.S.J.C. avec une exhortation serieuse aux Rois & aux Gouverneurs du monde, qu'ils ayent à se soumettre à ce Roi avec obeissance.

1 a Waerom ¹ woeden de ² heydenen/ ende bedencken de volcken ³ ydelheyt?

a Actor. 4:25

¹ Ofte/ woelen, rasen, rotten, loopen oproerichlick t'samen. Het Hebr. woort kan hebben de beteeckeninge van/ bij een komen, conventiculen houden, ende oock/ woelen, rumoerich, oproerich zijn, als afgenomen wort uyt Psal. 55.15. ende 64.3. Dan.6.7.

² Ofte/ natien, soo Joden als Heydenen. Siet Act. 4.27.

³ Vergeefsche aenslagen/ waarmede sy den raedt Godts niet konnen breken/ ende haer selven in perijckel van verderf brengen.

1. a Pourquoi ¹ se mutinent ² les nations, & pourquoi les peuples ³ projettent-ils ⁴ des choses vaines? a. Act. 4.25

¹ Ou, *bruyent, se tempêtent, s'attroupent, se liguent*, ou *se bandent*: Le mot H. peut avoir la sinification de *s'assembler*, ou, *tenir des conventicules*, & et aussi de *bruire*, & de *s'émouvoir*, comme on peut le recueillir du Ps.55.15. & 64.3. Dan.6.7.

² Ass. tant Juifs que Gentils. Voi Act. 4.27. D'autres traduisent, *les Gentils*.

³ C. forment des desseins & font des entriprises qui ne leur profiteront de rien; mais se renverseront enfin à leur propre ruïne.

⁴ C. des projets inutiles, sans raison & sans fondement, par lesquels ils ne pourront nullement empêcher le conseil de Dieu, & qui ne réussiront qu'à leur confusion. H. *des vanités*.

Men kan uit het bovenstaande opmaken dat zowel de samenvattingen boven Genesis 11 en Psalm 2 als de kanttekeningen bij de bijbeltekst goed in het Frans zijn overgekomen. Waarom dan hier, dan daar, bewoordingen zijn toegevoegd of weggelaten, is een niet te beantwoorden vraag. Tegenover uitbreidingen als 'fils de son frère', 'la confusion' en 'sans raison & sans fondement', staan ook weer inkortingen zoals 'ils' (StV.:

kinderen der menschen) en 'par orgueil' (StV.: uyt enckele trots). Verder werkt het nogal verwarrend dat ten gevolge van de vermenging met noten uit andere bron het niet steeds helder is wat afkomstig is uit de Statenvertaling en wat van andere auteurs of commentaren. Zo blijkt noot 4 bij psalm 2 de vertaling te zijn van kanttekening 3 (met bovenvermelde toevoeging). Maar doordat noot 3 waarvan de herkomst moeilijk valt te traceren, ongeveer dezelfde inhoud heeft, is er een doublure ontstaan die hinderlijk werkt, een overdaad die schaadt.

Evenals bij ons artikel over Haak willen we dit gedeelte afsluiten met de zwaargeladen kanttekening 47 bij Romeinen 3:24 (3:23 in de Geneefse bijbel 1669).

Statenvertaling
Romeinen 3:24

ende worden om niet
gerechtveerdicht/uyt sijne genade/
door de verlossinge die in Christo
Jesu is.

Kanttekening 47 bij vers 24:
Van hier voort beschrijft den
Apostel alle de oorsaecken ende
eyenschappen van de
rechtveerdighmakinge des geloofs/
die ons inden Evangelio geopenbaert
is. De opperste oorsaecke dan is de
onverdiende genade Godts/ de
bewegende ende verdienende
oorsaecke is de versoeninge ende
verlossinge door Christum geschiet:
het middel/ waer door ons die wort
toe-gerekent/ is het geloove inden
bloede Christi: het eynde is de
betooninge van Godts gerechtigheyt/
ende de vergevinge der sonden. De
eygenschap is/ dat alle roem des
menschen voor Godt hier door
wordt uytgesloten/ ende dat de
selve geopenbaert is/ niet alleen
voor de Joden/ maer oock voor de
Heydenen.

Geneefse Bijbel 1669
Romeinen 3:23

Estant justifiez gratuitement par sa
grace, par la redemption qui est en
Jesus-Christ:

Noot 56 bij vers 23:
L'Apôtre nous represente ici & dans
les paroles suivantes, toutes les causes
& propriétés de la justifications par
la foi, qui est revelée en l'Evangile:
Sa cause premiere & principale, c'est
la grace toute gratuite & non
meritée de nôtre Dieu; sa cause
mouvante & meritoire, c'est la
redemption, satisfaction & expiation
obtenue par J. Christ que Dieu nous
impute comme nôtre, pour être
couronnée en nous, comme nos
pechés lui ont été imputés comme
siens, pour être punis en lui: Sa
cause instrumentale, par laquelle
nous nous appliquons le merite, la
satisfaction & la propitiation faite
par J.C. c'est la foi en son sang: Sa
cause finale, c'est la manifestation
de la justice de Dieu en la remission
de nos pechés: Sa propriété, c'est

d'une part que par elle est excluë
toute vantance des hommes devant
Dieu; & de l'autre, qu'elle n'est pas
seulement pour les Juifs, mais aussi
pour les Gentils.

Nauwkeurige vergelijking toont aan dat het dogmatische commentaar bij het 'om niet gerechtvaardigd worden' in grote trekken bewaard is gebleven. Het stramien waarop de Nederlandse tekst is opgebouwd: de opperste oorsaecke, de bewegende ende verdienende oorsaecke, het middel, het eynde, de eygenschap, vindt men in zijn geheel terug in de reeks: sa cause premiere et principale, sa cause mouvante & meritoire, sa cause instrumentale, sa cause finale, sa propriété. Maar de formuleringen, vooral in het middenstuk, lijken onnodig omslachtig, vooral door de uitweiding over de toerekening. De tekst is dan wel veel bloemrijker geworden maar niet helderder. Merk ook op hoe 'het eynde is de betoeninge van Godts gerechtigheyt/ ende de vergevinge der sonden' in de franse vertaling 'sa cause finale, c'est la manifestation de la justice de Dieu en la remission de nos pechés' geworden is. Of is hier sprake van een zetfout en moet en gewoonweg als et worden gelezen?

In ieder geval hebben vader en zoon Maret met deze uitgave een groots werk geleverd, dat getuigt van het gezag en het ontzag dat de Statenvertaling met haar kanttekeningen genoot in het zeventiende-eeuwse Europa. Of de vertaalde kanttekeningen nu ook werkelijk invloed hebben uitgeoefend op het denken en doen van de Franssprekende Calvinisten in het algemeen en van de Waalse Gemeenten in de Noordelijke Nederlanden in het bijzonder, valt moeilijk na te gaan. Een herdruk is mij althans niet bekend.

2. De Duitse Lutherbijbels van 1668, 1715/1716 en 1729

Onder de protestanten van het Duitse taalgebied was de Lutherbijbel in de zestiende en zeventiende eeuw zo overheersend, dat een vertaling die men op een andere grondslag of vanuit een afwijkende vertaalopvatting zou willen maken, niet op een welwillende ontvangst zou hoeven te rekenen. Toch hadden Calvinisten in het Duitse taalgebied behoefte aan een meer op Genève gerichte bijbeluitleg. Daarom was het volstrekt niet vreemd dat Paulus Tossanus⁷, een man met wie we al eerder kennis hebben gemaakt in de voorafgaande artikelen over Haak, in 1617-1618 als hoogleraar in het Calvinistische Heidelberg, een Lutherbijbel voorzag van goed gereformeerd commentaar. Het werd een uitgave die meteen al

bekritiseerd werd om zijn 'Calvinistische tendenzen'.

In 1668 (Frankfurt), in 1715/16 (Minden) en in 1729 (Bazel) verschijnen opnieuw die door Tossanus becommentarieerde Lutherbijbels, maar dan uitgebreid met 'Glossen und Auslegungen' van anderen. Het exemplaar van 1729 dat zich in de bijbelcollectie van het NBG bevindt⁸, vermeldt op de titelpagina liefst viermaal de Nederlanden als bron! Het zou te ver voeren om die letterlijk volgeschreven en in rood en zwart gedrukte pagina hier in zijn geheel te citeren. Het volgende volstaat: '... Glossen und Auslegungen, welche fürnemlich aus der *Niederländischen*, so dann auch hie und da aus herrn Deodati und anderer hocherleuchteter Theologorum besten Annotationen ansehnlich vermehret/ und durch etliche Hebreischen/ Griechischen/ *Niederländischen* und anderer Sprachen wohlerfahrene Dienere Göttlichen Worts aufs neue ganz durchgangen, und deutlicher gegeben worden, dadurch der Text, wo er etwas dunckel und schwer, nützlich erläutert und erkläret; wie nicht weniger mit weitlaufftigern Vorreden, Summarien, Concordantien und Registern, so wol vor das Alte als Neue Testament/ jedem seine besondere/ und zwar meist aus dem *Niederländischen* verfertigte neue überaus nützliche Haupt- und verbesserte Namenregister versehen/ welche so eingerichtet/ dass sie vast vor eine Concordanz dienen mögen. Anjeßo aber ist diese neue Edition mit unverdrossener Mühe und grosstem Fleisse aufs neue wieder durch und durch nach denen ältesten uns neuesten so wol *Niederländischen* als hochteutschen Editionen revidiret' enz.

N.B. De cursivering is van de schrijver dezes.

Bekende namen

Opgenomen zijn een lange voorrede van J.J. Ulrich, opgedragen aan de christelijke lezer over de schoonheid en de kracht van de bijbel als Gods woord (liefst 27 foliopagina's lang!), en de voorredes van Luther en Paulus Tossanus zelf. Voor ons onderwerp echter is veel interessanter de afgedrukte kopie van de in 1666 door de Heidelbergse theologen afgegeven licentie, ondertekend door Fridericus Spanheim, alweer een naam die we kennen uit de omgeving van Theodore Haak⁹. Ook daarin wordt de vertaling van de glossen (=kanttekeningen) uit Nederlandse en Franse bronteksten genoemd. Vermeld wordt dat niet alleen de Luthertekst zorgvuldig is gecorrigeerd, 'sondern auch die zuvor unvollkommene Glossen aus den *Niederländischen* und *Französichen* Originalien aufs neue fleißig überseßet'. Met die originelen zijn zonder twijfel de Statenvertaling en de Geneefse bijbel bedoeld.

En inderdaad zoals de titelpagina aangeeft, is veel uit de registers en de inleidingen op de bijbelboeken en ook het een en ander van het

notenapparaat uit de Statenvertaling afkomstig. Vooral in het laatste zijn de bewerkers/vertalers meer dan in de registers en de inleidingen eclectisch te werk gegaan. Om aan te tonen dat de Statenvertaling echt de bron geweest is waaruit zij geput hebben, volgen hier twee voorbeelden van een vrijwel letterlijke vertaling uit het Nederlands, het een een lemma uit het Register, het ander de bekende noot bij Romeinen 3:24.

Statenvertaling 1637
register

Afgoden, Afgoderye/ soo
inwendige als uytwendige/ wort/
als eenen grouwel/ geestelicke
hoererye/ ende overspel/
Duyvelsdienst/ Ydelheyt/ leughen
ende bedroch/ smerten/
nieticheden/ verfoeyselen/
dreckgoden/ hout ende steen/
andere Goden/ vreemde goden/
scherpelick verboden.

Statenvertaling
Romeinen 3:24

ende worden om niet
gerechtveerdicht/ uyt sijne genade/
door de verlossinge die in Christo
Jesu is:
Kanttekening 47 bij vers 24:
Van hier voort beschrijft den
Apostel alle de oorsaecken ende
eyenschappen van de
rechtveerdighmakinge des geloofs/
die ons inden Evangelio
geopenbaert is. De opperste
oorsaecke dan is de onverdiende
genade Gods/ de bewegende ende
verdienende oorsaecke is de
versoeninge ende verlossinge door
Christum geschiet: het middel/
waer door ons die wort toe-
gerekent/ is het gelooove inden

Lutherbijbel 1729
register

Abgötter/ Abgötteren/ oder
Gößen/ Gößendienst/ innerlich
und äußerlich/ wird gar ernstlich
verboten/ als ein greuel/ geistliche
hureren/ und ehebruch/ teufels-
dienst/ eitelkeit/ lügen und betrug/
schmerßen/ scheusahl/ dreckgötter/
holz und stein/ andere und fremde
Götter.

Lutherbijbel 1729
Romeinen 3:24

Und werden ohne verdienst gerecht
aus seiner gnade, durch die
erlösung, so durch Christum JEsu
geschehen ist.
Noot 1 bij vers 24:
Von hier an beschreibt der Apostel
alle die ursachen und eigenschafften
der rechtfertigung des glaubens, die
uns im Evangelio geoffenbahret ist.
Die oberste ursache ist die
unverdiente gnade GOTTes: die
bewegende und verdienstliche
ursache ist die versöhnung und
erlösung durch Christum: Das
mittel, dadurch dieselbe uns
zugerechnet wird, der glaube an das
blut Christi: Das ende, die
offenbarung der gerechtigkeit

bloede Christi: het eynde is de betooning van Gods gerechticheyt/ ende de vergevinge der sonden. De eygenschap is/ dat alle roem des menschen voor Godt hier door wordt uytgesloten/ ende dat de selve geopenbaert is/ niet alleen voor de Joden/ maer oock voor de Heydenen.

Meer dan de Geneefse bijbel van 1669 en zelfs nog nauwkeuriger dan Theodore Haak hebben de Calvinistische bewerkers van deze Lutherbijbel hier de tekst van de Nederlandse kanttekening op de voet gevolgd. Wat de Apocriefe Boeken betreft, op dit punt konden de bewerkers/vertalers uiteraard niet om de beslissing van Luther heen, die ze als een geheel plaatste tussen het Oude en Nieuwe Testament. Maar als goede Calvinisten konden ze het aan het einde van de inleiding op deze boeken toch niet laten om er negatief over te oordelen. Als niet door de Geest ingegeven teksten ware het beter geweest wanneer de oude kerk ze nooit in de bijbel had opgenomen. Maar met uitdrukkelijke verwijzing naar de Synode van Dordrecht eerbiedigt men de opvatting dat ze omwille van de lieve vrede binnen de hervormingsgezinde kerken moeten worden gehandhaafd, zij het dat ze eerder achterin een plaats hadden moeten vinden overeenkomstig het besluit van diezelfde Synode! Uit dit alles mag duidelijk zijn dat de Statenbijbel ook onder de Duitsprekende Calvinisten vermaard was om zijn inleidingen, registers en notenapparaat.

3. De bijbelvertaling van Chylinski

Het was in het jaar 1654 dat de Gereformeerde Synode van Litouwen besloot om een jongeman van Poolse afkomst en de leer van Calvijn toegedaan, met een beurs naar het buitenland te sturen. Zijn naam was Samuel Boguslaw Chylinski en zijn vermoedelijke geboortejaar 1635. In het jaar 1654¹⁰ meldde hij zich bij de Universiteit te Franeker in de Noordelijke Nederlanden, waar Polen als Jan Makowski en Nicholas Arnold of Leszno theologie doceerden. Het waren hectische jaren, want de Litouwse Calvinisten raakten betrokken bij de oorlog die de Zweedse koning Gustav Karl X (1654-1660) tegen Polen ondernam. Chylinski ging in 1655 voor korte tijd naar Dantzig terug, om daar te vernemen dat zijn vader was gesneuveld en dat twee broers en twee zussen naar het oosten waren gedeporteerd. Weer terug in Franeker werpt hij zich ondanks een

Gottes, und die vergebung der sünden. Die eigenschafft ist, dass aller ruhm des menschen für GOTT hiedurch wird ausgeschlossen, und das dieselbige nicht nur den Juden, sondern auch den Heyden geoffenbahret.

zwakke gezondheid vol ijver onder andere op de studie van het Hebreeuws, en toen is bij hem waarschijnlijk ook de idee ontstaan om de bijbel in het Litouws te vertalen. Misschien is hij er daar in Franeker ook al mee begonnen. Op de eenendertigste maart 1657 verliet hij Franeker om over te steken naar Engeland, alwaar hij april 1657 in Londen aankwam. Er zijn voldoende Engelse getuigenissen voorhanden waaruit blijkt dat hij onmiddellijk aan de gang is gegaan met de vertaling van de bijbel in het Litouws, en dat hij eind november 1659 met zijn vertaalwerk is gereedgekomen. Of dat in opdracht was van de Synode van Kiejdany, die eind 1656/ begin 1657 tot een bijbelvertaling in het Litouws het besluit nam, lijkt niet goed meer te achterhalen¹¹. Volgens diezelfde Engelse gegevens heeft hij zich die drie jaar niet alleen beziggehouden met het vertaalwerk, maar ook met het verzamelen van gelden voor het zetten en drukken van de tekst. Onder de mensen met wie Chylinski contact had, of die Chylinski aanmoedigden, van raad dienden en zelfs financieel steunden, waren mannen van naam zoals: John Dury, Samuël Hartlib en Comenius, dezelfde die we ook al tegengekomen zijn in de kring rond Haak. Ligt het niet voor de hand te veronderstellen dat Haak en Chylinski elkaar moeten hebben gekend? Beiden waren in dezelfde jaren en in hetzelfde land dag en nacht bezig met dezelfde vertaalwerk. Of is dit te veel speculatie?

Omdat het er maar niet van kwam dat het kant en klare manuscript uitgegeven werd, ondernam Chylinski in 1661 een reis naar Litouwen om de zaak te bepleiten bij de Synode van Kiejdany (20-24 augustus). Bij zich had hij 11 drukproeven van het Oude Testament en nog andere manuscripten. Nadat hij in Engeland was teruggekeerd, werden er nooit bewezen beschuldigingen tegen hem ingebracht dat hij de opbrengst van collectes verduisterd zou hebben. Die verdachtmakingen leidden er wel toe dat de Synode van Wilna (3-10 juni 1663) hem van zijn functie onthief en de taak overdroeg aan Jan Krainski en Nicholas Minwid. Om een lang verhaal kort te maken, het kwam erop neer dat die drukproeven van Genesis tot en met de Psalmen aanvaard werden, dat de rest van het Oude Testament aan een strenge correctie zou worden onderworpen en dat het manuscript van het Nieuwe Testament werd afgewezen. Het is niet onmogelijk dat Jan Borzymowski, de aangewezen supervisor, zich bij zijn beoordeling heeft laten leiden door afgunst, temeer omdat hij zelf bezig was met het Nieuwe Testament.

Chylinski keerde niet meer naar Litouwen terug en overleed enkele jaren later in 1668, wellicht als een berooid en ontgoocheld man. Van de bijbeltekst (Genesis tot en met Psalm 40) die in 1661 in druk gereed lag, bestaan nog drie exemplaren.

Nederlands in de Litouwse vertaling

Dit alles is op zichzelf wel interessant, maar wat is het verband met de Statenvertaling? Wel, in 1932 kocht het Brits Museum in Londen van een particulier een handschrift van het Nieuwe Testament aan dat in 1934 door Stanislaw Kot geïdentificeerd werd als de volledige vertaling van het Nieuwe Testament door Chylinski. Een tekstkritische uitgave zag te Poznan in 1958 het licht, met uitvoerige inleidingen en studies¹². Poolse en Litouwse taalwetenschappers, met name Jan Otrebski en mevr. I. Zawadska, waren van mening dat Chylinski wel eens een Nederlandse 'Vorlage' geraadpleegd kon hebben, misschien wel de Statenvertaling. Dit op grond van Nederlandse woorden in de bijbeltekst zelf en in aantekeningen voor en achter in het handschrift. Het onderzoek hiernaar is vorig jaar in een stroomversnelling gekomen doordat het Nederlands Bijbelgenootschap van twee zijden benaderd werd om hierbij enige hulp te bieden. Enerzijds van de kant van Prof. Dr. Bernfried Schlerath uit Berlijn en anderzijds van de kant van mevr. Gina Kavaliunaite¹³ van het Litouwse Taalinstituut (Lietuviu Kalbos Institutas) te Vilnius.

Hier volgen enkele voorbeelden die moeten aantonen dat Chylinski een Statenbijbel bij de hand heeft gehad:

1 Timoteüs 4:14 luidt: *En versuymt met dowanoo kuriy ira*, enz.

Titus 3:8: *ir noriu idand tuo dayktus ernstelich stypryntumbey*, enz.

Hebreeën 4:12: *ir dwasioo, ir sumezgimump, ir mercks*, enz.

N.B. De cursiveringen zijn van de auteur dezes.

Het gaat om de woorden 'En versuymt met', 'ernstelich' en 'mercks', die zonneklaar uit de Statenvertaling afkomstig zijn. Daarbij heb ik de voorzichtige suggestie gedaan dat 'en versuymt met' eigenlijk gelezen moet worden als 'en versuymt niet' overeenkomstig de Nederlandse tekst, en dat de Poolse onderzoekers het woord verkeerd zouden hebben gelezen, niet alleen ten gevolge van het moeilijk te ontcijferen handschrift, maar ook vanwege een niet optimale kennis van de orthografie van Nederlandse woorden uit de zeventiende eeuw.

Voorbeelden uit aantekeningen achter in het handschrift zijn onder andere: 'werkiert' (Handelingen 2:41); 'hebbeik u geschrewen' (1 Johannes 5:13); 'wertragen - verslappen' (Galaten 6:8) en 'met inerliche onterminge bewegkt zijnde' (Lucas 10:33). Ook hier krijgt men de indruk dat de uit het Nederlands afkomstige woorden mogelijkerwijze niet helemaal goed door de Poolse tekstuitgevers gelezen zijn. Op dit stuk zou nader onderzoek van het nieuwtestamentische handschrift van Chylinski mijns inziens zeker nog wenselijk zijn.

Interessant is het ook om te kunnen achterhalen welke editie Chylinski

kan hebben geraadpleegd. Gesuggereerd is onder andere de Gouda-editie van 1647 door de gebroeders Rammazeyn, maar de reden waarom is mij niet duidelijk. De edities van de Statenvertaling van 1637 af vertonen geen onderlinge tekstverschillen. Hooguit doen zich minieme spellingsveranderingen voor, maar die kunnen geen aanleiding geven tot schrijfwijzen als 'wertragen' in plaats van 'vertragen' of als 'onterminge' in plaats van 'ontferminghe'. Het kleine aantal Nederlandse woorden, een tiental, vormt toch wel een te smalle basis om een verantwoorde keuze te maken uit de vele edities van 1637 tot en met 1657.

Natuurlijk is het mogelijk dat Chylinski uit het hoofd geciteerd heeft. Meer voor de hand ligt het echter aan te nemen dat hij een Statenbijbel vanuit Franeker naar Engeland heeft meegenomen. Wellicht dat dit zelfs de gecorrigeerde editie 1657 van Ravesteyn kan zijn geweest. Verder onderzoek door leden van het Lietuviu Kalbos Institutas en door andere taaleleerden zal uiteindelijk moeten uitwijzen hoe groot de rol van de Statenvertaling geweest is voor het vertaalwerk van Chylinski. In ieder geval mevrouw Kavaliunaite houdt het voor mogelijk dat de Litouwse tekst van het Nieuwe Testament volledig uit de Statenvertaling vertaald is! Met gespannen belangstelling wachten we de resultaten van hun bevindingen af.

De heer A.W.G. Jaakke is vertaler bij het Nederlands Bijbelgenootschap.

Noten

1. *Met Andere Woorden*, 14e jaargang, nr. 4 (december 1995), pp. 1-6; 15e jaargang, nr. 1 (maart 1996), pp. 14-23.

2. Dit vanwege het op de titelpagina afgedrukte vignet in de vorm van een zwaard.

3. De tweede Refuge vond plaats in de jaren na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685. Ongeveer 100.000 Hugenoten vonden hun toevlucht in de noordelijke Nederlanden.

4. De op de omslag afgebeelde frontpagina is een zinnebeeldige voorstelling van het Oude en Nieuwe Testament, ontworpen door N. Berchem en uitgevoerd door Matham. Op de diagonaal van linksboven naar rechtsonder houden twee vrouwen, het bovenlijf deels ontkleed, in het midden van het blad een geopende bijbel met sloten vast. De vrouw linksboven staat met haar linkervoet op een wereldbol, de vrouw rechtsonder draagt over haar rechterschouder een kromstaf en aan de vingers van haar linkerhand een sleutelbos. De diagonaal van rechtsboven naar linksonder vertoont twee engeltjes, waarvan het eerste de twee stenen tafelen met de tien geboden vasthoudt en het tweede een opengeslagen evangelieboek. Met de voet van zijn

gebogen linkerbeen vertrapt het een doodskop met knefels. Een heldere zon boven in het midden werpt zijn stralen over het ganse tafereel.

5. Deze kaarten ontbreken in vermeld bibliotheekexemplaar. Mijns inziens zijn ze ook nooit meegebonden geweest.

6. *Met Andere Woorden*, 15e jaargang, nr. 1 (maart 1996), p. 19.

7. *Met Andere Woorden*, 14e jaargang, nr. 4 (december 1995), p. 3.

8. De titel luidt: *Biblia, das ist die Ganße Heilige Schrift, Alten und Neuen Testaments*, durch Doct. Martin Luther verteutschet; enz. enz., Emanuel und Johann Rudolff Thurneysen, Gebrüdern, Basel 1729. Folio, 680 + 320 + 104 + 422 pp.

9. Idem als noot 7.

10. In het Provinciaal Archief van Leeuwarden bevinden zich de rollen waarop Chylinski vermeld staat als theologiestudent afkomstig uit Polen, 5 mei 1654. Vanwege de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) waren de Nederlanden erg in trek om er te gaan studeren. Dat de keuze op Franeker viel, was niet verwonderlijk! Degenen die hem uitzonden, Jan Borzymowski en Jan Audziejewicz hadden er zelf gestudeerd. Het zou te ver voeren om hier uit te weiden over de Poolse en Litouwse connecties met onder andere landen als Bohemen, Rijnland, de Nederlanden en Engeland.

11. Sommige onderzoekers aan het einde van de 19de eeuw veronderstelden zelfs (ten onrechte) dat hij een reeds complete of gedeeltelijk complete vertaling (van een ander) vanuit Litouwen naar Engeland meenam om die in Oxford te laten corrigeren en drukken.

12. De titel van het boek luidt: *Chylinski's Lithuanian Bible, The New Testament*, Volume II - Text, edited by Czeslaw Kudzinowski - Jan Otrebski, Poznan 1958, Ossolineum in Wroclaw, LXVIII + 436. Een exemplaar is aanwezig in de bibliotheek van het NBG.

13. Zie het artikel van drs. K. van der Zwaag, in *Reformatisch Dagblad*, 23 december 1996. Een vraaggesprek met Gina Kavaliunaite.

N.B. Het jaar waarin het handschrift van Chylinski's Nieuwe Testament werd aangeboden, moet 1932 zijn in plaats van 1933. De naam Bozozmowski is een verschrijving van Borzymowski. Bovendien is deze Borzymowski niet afgevaardigd naar Londen zoals Krainski. Verder wordt de indruk gewekt dat mevr. Kavaliunaite als eerste het verband met de Statenvertaling heeft ontdekt, een eer die echter aan de hierboven genoemde Poolse onderzoekers toekomt en die ze zichzelf trouwens geenszins wil aanmeten.

Kort nieuws

Nederlands Bijbelgenootschap haakt in op boekenweek

Het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) haakt met een actie in op de boekenweek, die van 12 tot en met 22 maart wordt gehouden en het thema 'Mijn God' heeft. De actie houdt in dat de hele maand maart twee bijbeluitgaven van het NBG tegen een beduidend lagere prijs kunnen worden aangeschaft. Het gaat om het Nieuwe Testament en de Psalmen, zowel in de NBG-vertaling 1951 als in hedendaags Nederlands uit de vorig najaar uitgekomen herziene Groot Nieuws Bijbel.

Het NBG gaat er met zijn actie van uit, dat in de boekenweek veel boeken verschijnen waarin bijbelse thema's zijn verwerkt. Mensen die geen bijbel in huis hebben, kunnen met de actie goedkoop, namelijk voor nog geen vijf gulden, een belangrijk deel van de bijbel aanschaffen. De prijsverlaging is ook bedoeld om het voor kerken aantrekkelijk te maken in de boekenweekperiode evangelisatiecampagnes te voeren.

Voorbeeldige stelling

"Het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) is een organisatie waarbinnen de diverse denominaties van het protestantisme, van orthodox tot vrijzinnig, al vanaf de negentiende eeuw in pais en vree met elkaar samenwerken. Protestantse gemeenten waar het Samen-op-weg project maar niet van de grond komt dienen een voorbeeld te nemen aan het NBG."

Stelling behorend bij het proefschrift *De vrucht van Bijbelsche opvoeding, populaire leescultuur en opvoeding in protestants-christelijke gezinnen, circa 1880-1940* van Jacques Dane. De promotie vond plaats op 21 november 1996 aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Algemene vergadering NBG op 20 september

De algemene vergadering van het Nederlands Bijbelgenootschap wordt dit jaar gehouden op zaterdag 20 september in het Utrecht College in Utrecht. Thema is het bijbelwerk in eigen land, vooruitlopend op het Jaar met de Bijbel in 1998/1999 en de vijfjaarlijkse landelijke ledenwerfactie in 1999.

Zonder twijfel geven sommige Russen voorkeur aan een meer letterlijke, formele of zelfs 'mysterieuze' (zagadotsjnyj) bijbelvertaling.

Momentopname van een russisch-orthodoxe dienst.

Foto: archief NBG

Russische vertalingen van het Nieuwe Testament

Een samenvatting van het academisch proefschrift van Scott Th. Munger

Op 12 november jl. vond een promotie plaats bij de leerstoel Bijbelvertalen aan de Vrije Universiteit. De heer Scott Th. Munger (V.S.) verdedigde zijn dissertatie *Russian New Testaments. A comparative study of selected portions from three Russian New Testament translations in relation to various Greek source texts and to native speaker reaction and comprehension*. Het proefschrift bespreekt en beoordeelt enkele vooraanstaande Russische vertalingen van het Nieuwe Testament. Ingegaan wordt op de vraag: Wat betekenen nieuw-testamentische passages volgens moderne lezers, en hoe reageren deze op het type taal waarmee die betekenis wordt uitgedrukt? De onderzoeker concludeert, dat geen van de besproken vertalingen volmaakt of juist slecht is. Hij pleit wel voor verbetering van de vertalingen, wil de bijbel door verschillende doelgroepen binnen en buiten de kerk gelezen worden. Er moet daarbij ruimte zijn voor meer dan één vertaling. Hieronder volgt een beschrijving van het proefschrift op basis van de erin verschaft samenvatting.

Lang voor het communisme, voor Lenin, voor St. Petersburg en zelfs voor de tsaren was Rusland al diepgaand beïnvloed door de kerk. Meer dan duizend jaar geleden vond de kerk haar begin in de Slavonische vertaling van de bijbel. Sedert het communisme in verval raakte, is een soms verhitte discussie op gang gekomen over de vraag met welke benadering van bijbelvertalen de sprekers van het Russisch het meeste gediend zijn. Dit proefschrift is bedoeld om enkele van de meest prominente Russische vertalingen van het Nieuwe Testament objectief te bespreken en te beoordelen.

Hoofdstuk 1 biedt achtergronden. Van de vooronderstellingen zijn de volgende het belangrijkste:

1. Hoewel talen verschillen in de manier waarop zij informatie verpakken, is iedere taal even geschikt om de boodschap van haar sprekers uit te drukken, en is iedere taal aan te passen teneinde voorheen onbekende begrippen te kunnen hanteren.
2. Wat in een taal ook wordt gezegd, het kan in een andere taal worden uitgedrukt, afgezien van de gevallen waarin de vorm een integraal deel van de boodschap is.
3. Een goede vertaling past haar principes consistent toe en is steeds gericht op de doelgroep waarvoor zij is bestemd.
4. De bijbelse bronteksten zijn een homogeen geheel, hetzij gecomponeerd door één auteur, hetzij samengebracht door één redacteur die bekend was zowel met het onderwerp als met de taal waarin het materiaal was gesteld.

Heel wat meningen zijn in de laatste jaren naar voren gebracht over het voor Russen meest geëigende type vertaling. Deze studie richt zich nadrukkelijk op doelgroepen van vertalingen. In het voor dit boek verrichte onderzoek werden de reacties gevraagd van vertegenwoordigers van twee groepen op enkele hun voorgelegde vertalingen. Honderd Russisch sprekende inwoners van St. Petersburg vulden een vragenlijst in over hun waardering voor, respectievelijk hun begrip van bepaalde nieuwtestamentische passages in drie vertalingen. De ene groep bestond uit een willekeurige selectie van 'doorsnee' inwoners. De andere groep bestond uit studenten en stafleden van de staatsuniversiteit te St. Petersburg (faculteit Slavische talen). Uit de gegevens komen duidelijke tendensen naar voren, die per doelgroep verschillen.

Behalve het bovenstaande onderzoeksgebied worden in dit boek nog twee andere terreinen betreden wegens hun belang voor het onderwerp. Het tweede hoofdonderwerp is een bespreking van Griekse manuscripten op punten die verband houden met verschillen tussen de vertalingen. Van het grootste belang zijn de varianten van de zogenaamde 'meerderheidsteksten' en 'kritische teksten' die als bron voor de Russische vertalingen hebben gediend. Er wordt daarom een inleiding geboden in tekstkritiek en in het russisch-orthodoxe standpunt dienaangaande, en een korte bespreking

gegeven van de Griekse bronteksten waarmee de vertalingen vergeleken zullen worden. Exegese van de brontekst, belangrijk voor het beoordelen van de nauwkeurigheid van een vertaling, is het derde hoofdonderwerp van het boek.

Het eerste hoofdstuk introduceert ook de voor het leesonderzoek gekozen Russische vertalingen:

- 1) de eerste complete Russische bijbel, de zogenaamde Synodale vertaling uit 1876 (SYN);
 - 2) Het 'Levend Woord'-Nieuwe Testament (IBS);
 - 3) delen van het Nieuwe Testament vertaald door V.N. Kuznetsova (KUZ).
- Op andere vertalingen wordt gewezen. Daarna volgt een puntsgewijze opgaaf van redenen om voor het leesonderzoek de volgende bijbelgedeelten te kiezen: Marcus 1:1-22, Johannes 3:1-21, Romeinen 3:10-28 en 1 Petrus 1:1-21.

Hoofdstuk 2 bespreekt de vertalingen van de passages uit Romeinen en 1 Petrus. Er wordt op significante varianten gewezen in de Griekse bronteksten, op belangrijke exegetische verschillen tussen de vertalingen, en op duidelijke weglatingen. In hoofdstuk 3 worden de vertalingen van het gedeelte uit Johannes meer diepgaand behandeld dan in hoofdstuk 2: zowel qua semantiek van de brontekst als qua betekenisoverdracht worden de vertalingen meer in detail geanalyseerd. Aan de hand van het gedeelte uit Marcus wordt voorts in hoofdstuk 4 een nog uitgebreider beeld gegeven van wat er voor het maken van een vertaling en voor een goede beoordeling van vertalingen komt kijken. Het gaat op zijn beurt verder dan de methodologische benadering van hoofdstuk 3, omdat in het vierde hoofdstuk tevens de belangrijke factor 'begrip bij de doelgroep' aan de orde komt. Hoofdstuk 5 vat de gegevens en conclusies van het proefschrift samen. De appendices bevatten een overzicht van de vragenlijsten en de hierdoor verkregen gegevens, alsmede Russische bijbelgedeelten.

De resultaten kunnen als volgt worden samengevat:

1. Beoordeling, in volgorde van goed tot slecht

a. Duidelijkheid	doorsnee groep: IBS, KUZ, SYN
universitaire groep: IBS, KUZ, SYN
b. Voorkeur qua stijl	doorsnee groep: IBS, KUZ, SYN
universitaire groep: verdeelde voorkeuren
c. Zin om te lezen	doorsnee groep: IBS, KUZ, SYN
universitaire groep: SYN, IBS, KUZ
d. Begrip	beide groepen: IBS, KUZ, SYN
e. Ontbreken van archaïsmen:	beide groepen: IBS/KUZ, SYN
f. Ontbreken van exegetische fouten en weglatingen:	beide groepen: SYN, KUZ, IBS

2. Observaties en conclusies ten aanzien van de vertalingen

- SYN*. Archaïsmen en de beperking tot brontekstvormen belemmeren de begrijpelijkheid bij alle groepen. Ook belemmeren deze factoren de acceptatie bij de doorsneegroep, maar bevorderen ze die juist bij anderen (de universitaire groep).
- IBS*. Door de vrijheid ten opzichte van brontekstvormen neemt de mogelijkheid om begrijpelijk te vertalen toe, maar ook de kans op weglatingen en exegetische fouten. Het doorsnee publiek en zelfs een niet onbelangrijk deel van de literair universitaire groep worden aangetrokken door een vrijere vertaling. Maar als verborgen fouten aan het licht komen, kunnen zij het vertrouwen van leden van deze groep ernstig schaden, en zijn ze koren op de molen van degenen die zo'n vertaling afwijzen.
- KUZ*. Deze vertaling zit gevangen tussen twee uiteenlopende concurrenten, SYN enerzijds en IBS anderzijds. Een hoge score bij de lastige categorie 'stijl' zou acceptatie van deze tamelijk conservatieve vertaling hebben kunnen bevorderen. KUZ kreeg op dit terrein wel een redelijk, maar niet uitzonderlijk gunstig oordeel.

- Begrip bij de lezer*. Ook al zeiden de deelnemers dat zij een bepaalde vertaling 'begrepen', toch konden zij vaak de vragen erover niet correct beantwoorden. De pretentie dat de vertaling begrepen werd is dan ongegrond. Zelfs de duidelijkere IBS was niet opgewassen tegen enkele basale vragen in het begripsgedeelte van de vragenlijst. Niettemin werden bepaalde zaken, omdat ze waren verduidelijkt, beter begrepen in IBS (en soms in KUZ) dan in SYN, waarin letterlijk vertaald is.
- Fouten*. IBS, die van de beide moderne vertalingen de meest gedurfde is, brengt meer dan eens problemen met zich mee als geprobeerd wordt de tekst te verduidelijken. Bovendien komen er aperte fouten en weglatingen in voor, die door een betere controle hadden kunnen worden verholpen. Dit geldt ook, zij het minder, voor KUZ. SYN, die sterk letterlijk is, had minder fouten als zodanig, maar de nietsvermoedende lezer werd door die letterlijkheid vaak op een semantisch of exegetisch dwaalspoor gebracht.
- Bronteksten*. IBS en KUZ zijn gebaseerd op een moderne kritische tekst als bron ('The Greek New Testament', Nestle-Aland), maar zoals veel andere moderne bijbelvertalingen wijken ze daar soms van af. Tekstuele verschillen spelen, althans in de bestudeerde passages, semantisch niet zo'n significante rol als wel verwacht zou kunnen worden. Op enkele uitzonderingen na komt SYN dicht in de buurt van een woord-voor-woord vertaling van de Griekse tekst (in dit geval in principe de Textus Receptus).

3. Algemene opmerkingen bij voorkeuren en begrip van de lezer

- Hoewel moet worden toegegeven dat de opgegeven voorkeuren wellicht niet tot stand kwamen door grondige bestudering, laat het onderzoek duidelijk zien dat verschillende mensen en groepen ook aan verschillende typen vertalingen de voorkeur geven. Dus als kerkelijke autoriteiten slechts één bepaalde vertaling voorstaan, zal die vertaling niet passen bij de voorkeur of het opleidingsniveau van alle leden van die kerk. De goedgekeurde vertaling zal veelal heel bevredigend zijn voor wie haar goed kent of door andere oorzaken tot het gebruik ervan geneigd is, maar anderen zullen deze beperking als een hindernis ervaren en de bijbel op de plank laten staan. Daarvan zal niet de bijbel te lijden hebben, maar wel de mensen die hem zo niet lezen.

- b. De evaluatie van de Russische vertalingen wordt steeds diepgaander naarmate het boek vordert. Hoofdstuk 2 legt een aantal significante omissies bloot, vooral in IBS. In hoofdstuk 3 komt IBS er als een op de betekenis gebaseerde vertaling echter beter af dan SYN. Tenslotte wordt in hoofdstuk 4 het cruciale element 'begrip bij de lezer' ingevoerd. Dit verandert het hele beeld van het evaluatieproces, en wel op grond van objectieve informatie, die in de regel geen deel uitmaakt van de bronnen van een recensent. De vertalingen worden hier aangevuld met de lezers zelf: vooral in SYN wordt onduidelijkheid blootgelegd. Uit deel B van het vragenonderzoek komt daarmee een indirecte relatie naar voren tussen begrip bij de lezer en de letterlijkheid van een vertaling, en evenzo ook tussen begrip bij de lezer en het behoud van archaïsche vormen. Het is duidelijk dat hoe letterlijker en archaïscher een vertaling is, hoe slechter ze zal worden begrepen.
- c. Naarmate een vertaling de vorm en 'sfeer' van het origineel moet overbrengen – om een oude literaire traditie te handhaven of louter uit liturgische overwegingen – kunnen maatstaven van nauwkeurigheid meer of minder beperkt blijven tot grammaticale, fonologische en syntactische aspecten die met begripelijkheid niets van doen hebben. Maar als een vertaling geacht wordt te worden begrepen, moeten duidelijkheid en nauwkeurigheid van de vertaling zeker worden beoordeeld aan de hand van begrip door de doelgroep. Het begripelijkheidsgedeelte uit het onderzoek kan daartoe een bijdrage leveren.
- d. Samen maken de beide delen van het vragenonderzoek duidelijk dat voorkeuren van en begrip bij de groep van doorslaggevend belang zijn, wil de bijbel ook buiten de kerkdiensten gelezen worden. Maar deze factoren moeten uitgebreid worden getoetst aan de praktijk, en niet in een ivoren toren worden opgesteld.

4. Slotopmerkingen over de Russische vertalingen:

- a. De russisch-orthodoxe archimandriet Iannuarij gaf na een eigen evaluatie van gedeelten uit SYN het volgende toe: 'Ongeacht het subjectieve karakter van deze evaluaties zijn ze geen compliment voor de nu in de Russisch-Orthodoxe Kerk geaccepteerde vertaling' (p. 111). Zijn slotconclusie, die in 1989 werd gepubliceerd en in paragraaf 1.2 geciteerd wordt, verdient het hier te worden herhaald: 'Bij het verstrijken van de tijd is er geen garantie dat niet-kerkelijke vertalingen van het Nieuwe Testament niet wijd verspreid zullen zijn.' Veel van die

vertalingen vinden inderdaad wel hun weg. Ironisch genoeg gaat de door de kerk gesteunde Synodale vertaling zelf terug op zo'n 'niet-kerkelijke' vertaling. De geschiedenis zal zich wellicht herhalen, maar het zou nog beter zijn, als de kerk aan bijbelvertalen de prioriteit zou geven die de archimandriet bepleit.

- b. Terwijl zonder twijfel sommige Russen een meer letterlijke, formele of zelfs 'mysterieuze' (zagadotsjnyj) vertaling willen, geven vele anderen in verschillende mate de voorkeur aan een meer op betekenis gebaseerde vertaling. Er zou in de standpunten van het algemene publiek en van de verschillende kerken ruimte moeten zijn voor meer dan één vertaling. Pluraliteit, hoe moeilijk ook, en een stukje 'christelijke democratie' als het gaat om stijlen en om typen van vertaling, zouden de doelstellingen kunnen bevorderen die alle stromingen in het Russische vertaaldebat zeggen te ondersteunen.
- c. Geen van de hier besproken vertalingen is volmaakt of juist 'slecht'. Maar wel kunnen en moeten deze vertalingen verbeterd worden. Hopelijk zal dit proefschrift daartoe mede kunnen leiden.

Scott Thomas Munger, *Russian New Testaments: A Comparative Study*, Amsterdam: Vrije Universiteit, 1996 (academisch proefschrift).

Nikodemus wordt in Johannes 3:10 geïdentificeerd met 'de leraar van Israël'.

Op de foto een talmoedgeleerde bij de Westmuur in Jeruzalem.

Foto: collectie Knoch

Nogmaals: Het (Griekse) lidwoord in het predikaatsnomen

In *Met Andere Woorden* 15, 2 (1996), publiceerden wij op pagina 17-19 een artikel van dr. A. Dirkzwager over het gebruik van het lidwoord in het predikaatsnomen in de Griekse taal. Dat artikel heeft enkele reacties uitgelokt, niet geheel tegen de verwachting van de redactie, die een gezonde discussie meer op prijs stelt dan het weren van uitdagende artikelen. Hieronder treft de lezer eerst een korte reactie aan van prof.dr. D. Holwerda, emeritus-hoogleraar Griekse taal- en letterkunde (RU Groningen), en vervolgens een wat uitgebreidere van de classicus drs. H. Courtz, die betrokken is bij een bijbelvertaalproject in Suriname.

I. Prof.dr. D. Holwerda

Het heeft mij verrast, dat dr. A. Dirkzwager in zijn artikel over het gebruik van het lidwoord bij het predikaatsnomen in het NT geen melding maakt van een artikel van E.C. Colwell, *A definite rule for the use of the article in the Greek New Testament*, *Journal of Biblical Literature* LII, 1933, p. 12ff. Colwell toont aan dat plaatsing of weglating van het lidwoord bij het predikaatsnomen afhangt van de *woordvolgorde*: staat het predikaatsnomen *na* het koppelwerkwoord, dan heeft het het lidwoord, staat het er voor, dan laat men het lidwoord weg.

Ik volsta met deze summiere weergave van zijn bevindingen en met het noemen van één duidelijk voorbeeld uit het Johannesevangelie. Zowel in Johannes 8:12 als in 9:5 zegt Jezus: 'Ik ben het licht van de wereld'. Maar in 8:12 heet het *ego eimi to fôs tou kosmou* (mét lidwoord bij de volgorde koppelwerkwoord - predikaatsnomen), in 9:5 daarentegen *fôs eimi tou kosmou* (zónder lidwoord bij de volgorde predikaatsnomen - koppelwerkwoord).

In de door dr. Dirkzwager besproken teksten ziet men Colwells regel bevestigd: in Johannes 1:1 en 1 Timoteüs 6:10 geen lidwoord bij de volgorde predikaatsnomen - koppelwerkwoord; daarentegen wel het lidwoord in Johannes 7:40, 41; 10:11 en Judas 12, 19 bij de volgorde koppelwerkwoord - predikaatsnomen.

2. Drs. H. Courtz

In het artikel van dr. A. Dirkzwager lezen we dat (1) het predikaatsnomen in het Grieks normaal geen lidwoord heeft, en het Griekse 'hij is bakker' in het Nederlands weergegeven kan worden met 'hij is bakker', 'hij is een bakker' en 'hij is de bakker', en (2) dat gevallen van een predikaatsnomen met lidwoord uitzonderingen zijn die de speciale betekenisnuance hebben van 'bekendheid' of 'eerder-genoemd-zijn'. Dit artikel wil erop wijzen dat (1) het Griekse 'hij is bakker' maar één bepaalde betekenis heeft, ook al wordt het op nog zoveel manieren vertaald, en (2) dat aanwezigheid van het lidwoord in het predikaatsnomen niet zozeer te maken heeft met een uitzonderlijke 'speciale nuance' van 'bekendheid' of 'eerder-genoemd-zijn', maar eenvoudigweg met identificeerbaarheid.

In het Nederlands kunnen we zelfstandige naamwoorden (bijvoorbeeld: *bakker*) op drie manieren aantreffen: met een bepaald lidwoord (*de bakker*), met een onbepaald lidwoord (*een bakker*), en zonder lidwoord (*bakker*). *De bakker* veronderstelt één bepaalde bakker die zonder moeite geïdentificeerd kan worden. *Een bakker* veronderstelt ook één bepaalde bakker, en bovendien een groep bakkers waarbinnen die ene bakker niet identificeerbaar is. *Bakker* veronderstelt in tegenstelling tot *de bakker* of *een bakker* niets over identiteit, en houdt bijgevolg niet meer in dan alleen kwaliteit. Een bijzonderheid, waarop we hier niet verder zullen ingaan, is dat zowel *de bakker* als *een bakker* een categorie kan vertegenwoordigen (*De/Een bakker is een soort mens dat brood bakt*).

In het Grieks geldt in grote lijnen precies hetzelfde. Een bepaald lidwoord (*ho*) veronderstelt één identificeerbare zelfstandigheid. Een onbepaald lidwoord is er niet, maar het telwoord *heis* ('één') en het onbepaald voornaamwoord *tis* ('een zekere') kunnen min of meer de functie van onbepaald lidwoord hebben; als zodanig houden *heis* en *tis* in: één bepaalde, maar niet zonder meer identificeerbare zelfstandigheid binnen een groep van soortgelijke zelfstandigheden. En afwezigheid van een lidwoord houdt weer, net als in het Nederlands, niet meer in dan alleen kwaliteit.

Bij het predikaatsnomen zijn vormen van *heis* of *tis* ongebruikelijk. Het predikaatsnomen in het Grieks komt dus eigenlijk alleen met of zonder een bepaald lidwoord voor. Met het lidwoord gaat het om een identificatie, zonder lidwoord om een kwalificatie.

Met deze regel, die niet altijd zo duidelijk in leerboek of naslagwerk te lezen staat, kunnen we (onder meer) de zinnetjes met een predikaatsnomen in het artikel van Dirkzwager in twee groepen verdelen: identificaties en kwalificaties. Eerst een paar opmerkingen over identificatie-zinnen in het artikel van Dirkzwager:

Joh. 3:10

su ei ho didaskalos tou Israël - 'u bent de leraar van Israël' - Nikodemus wordt geïdentificeerd met 'de leraar van Israël'. De wetenschap dat er veel meer leraren van Israël waren, brengt vertalers ertoe af te wijken van een woord-voor-woord-vertaling (GNB: 'een van de grootste geleerden in Israël'). Bultmann merkt in zijn commentaar op het Evangelie van Johannes terecht op, dat het lidwoord bij leraar enigszins moeilijk te begrijpen is, maar het beste categoriaal opgevat kan worden: Nikodemus is hier dan de vertegenwoordiger van de categorie 'leraren van Israël' geworden: 'u bent [samen met anderen] het summum van geleerdheid in Israël'.

Joh. 7:40-41

Houtos estin ho profêtês - 'hij is profeet' - en *houtos estin ho christos* - 'hij is de Messias' - Hij (Jezus) wordt gelijkgesteld met de profeet en de Messias, die beiden verondersteld worden identificeerbaar te zijn. Of die identificeerbaarheid gebaseerd is op het Oude Testament of niet, is een zaak van uitleg, niet van betekenis.

Joh. 10:11

egô eimi ho poimên ho kalos - 'ik ben de goede herder' - Hiervoor geldt hetzelfde als voor de zinnetjes in Johannes 7:40-41: 'ik' wordt gelijkgesteld met 'de goede herder'. De vertaling 'de beloofde goede herder' gaat mij een beetje te ver: dat het Griekse lidwoord wijst op een belofte uit het OT is maar één uitleg, waarnaast ook andere uitleggingen mogelijk zijn.

In het algemeen valt op dat bij identificaties het onderwerp expliciet genoemd wordt, en niet impliciet in de werkwoordsvorm wordt gelaten.

De toevoeging van *egô bij eimi* (Joh. 10:11), *su bij ei* (Joh. 3:10), en *houtos* bij *estin* betekent niet dat 'ik', 'jij' en 'hij' daar nadruk hebben. Een identificatie vereist nu eenmaal duidelijkheid over de twee elementen die met elkaar gelijkgesteld worden; bijgevolg worden beide expliciet genoemd.

Daarentegen kan het subject bij een kwalificatie wel impliciet gelaten worden, zoals in Johannes 10:36: *basileus eimi* - 'ik ben koning', of in Lucas 4:9: *huios ei tou theou* - 'u bent zoon van God' (vlak bij de identificatie in Lucas 4:41: *su ei ho huios tou theou* - 'u bent de zoon van God').

Kwalificaties in het Nieuwe Testament hebben meestal een bijvoeglijk naamwoord of een voorzetselvoorwerp in het predikaatsnomen, waarbij het subject, vooral als het een eerste of tweede persoon betreft, impliciet kan blijven, zoals in Openbaring 3:17: *plousios eimi* - 'ik ben rijk'. Bij de derde persoon wordt in een kwalificatie wel weer vaak het subject expliciet genoemd, of liever: nader aangeduid: 'ik' en 'jij' zijn meestal zonder meer identificeerbaar, maar 'hij', 'zij' en 'het' moeten vaak nader omschreven worden om verwarring omtrent hun identiteit te voorkomen. Ook in de twee kwalificatiezinnen die Dirkzwager vermeldt, is het subject een derde persoon, en expliciet genoemd:

Johannes 1:1

theos ên ho logos - 'het woord was god' - 'Het woord' wordt dus niet gelijkgesteld met 'God (de vader)' noch met 'een god', maar alleen gekwalificeerd als 'god'. De vertaling 'het woord was goddelijk' komt dichterbij de Griekse betekenis dan zowel 'het woord was God' als 'het woord was een god'. De vertaling 'het woord was God' ('God' met een hoofdletter), waaraan Dirkzwager de voorkeur geeft, wekt misverstand: moeten we die vertaling van de kwalificatie in het Grieks opvatten als een identificatie (daarop wijst de hoofdletter van 'God'), of toch, ondanks de hoofdletter, als een kwalificatie (daarop wijst dat Dirkzwager zich, wat de interpretatie betreft, schaaft bij de Jehova's Getuigen)?

1 Timoteüs 6:10

riza gar pantôn tôn kakôn estin hê filarguria - 'bron van alle kwaad is de geldzucht immers' - De betekenis is natuurlijk dat 'de geldzucht' (die verondersteld wordt identificeerbaar te zijn, waar net is gesproken over 'degenen die rijk willen worden') gekwalificeerd wordt als 'wortel van al het kwaad'; om onnatuurlijk Nederlands te voorkomen voelen vertalingen zich

vaak gedwongen de Griekse betekenis enigszins geweld aan te doen, zodat een Griekse kwalificatie kan verschijnen als een Nederlandse identificatie (GNB: 'Want geldzucht is de wortel van alle kwaad'). Ook op andere plaatsen in het Nieuwe Testament worden kwalificaties in het Grieks met identificaties in het Nederlands vertaald, zoals in Johannes 5:27: *huios anthrôpon estin* - 'hij is mensenzoon' - (GNB: '... hij de Mensenzoon is.'), of in Matteüs 27:54: *theou huios ên houtos* - 'hij was zoon van God' - (GNB: 'Die man was ... de Zoon van God.'). Ik hoop dat dergelijke vertalingen gebaseerd zijn op de poging om onnatuurlijk Nederlands te voorkomen, en niet op het onjuiste idee dat het hier ook in het Grieks identificaties betreft.

Het verschil in betekenis tussen aan- of afwezigheid van het bepaald lidwoord in het Griekse predikaatsnomen, wordt vaak niet goed ingezien. Ik hoop dat dit artikel enigszins bijdraagt tot beter inzicht in dat verschil.

De discussie is hiermee gesloten.

Groot Nieuws Bijbel toegelicht

Het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting komen dit voorjaar uit met de eerste twee bijbelboeken van de herziene *Groot Nieuws Bijbel met aantekeningen*. De twee boekjes, *Genesis toegelicht* en *Johannes toegelicht*, zijn voorpublicaties van de herziene *Groot Nieuws Bijbel met aantekeningen*, die in het najaar verschijnt. De bijbeltekst is zorgvuldig voorzien van aantekeningen met bijbehorende geografische kaarten. De boekjes zijn bedoeld voor bijbelstudie- en catechesegroepen, theologen, theologiestudenten en iedereen die zich wil verdiepen in de bijbeltekst. *Genesis toegelicht* (f 14,50, ISBN 90 6126 771 4) en *Johannes toegelicht* (f 9,50, ISBN 90 6126 772 2) zijn vanaf half maart verkrijgbaar bij boekhandel en uitgever. Wie beide boekjes tegelijk koopt, betaalt f 18,50. Wie de aankoopbon van een of beide boekjes bewaart, krijgt in het najaar korting op de complete *Groot Nieuws Bijbel met aantekeningen*.

Eerste bijbel in het Papiaments

Met een speciale postzegel kondigde het Antilliaans Bijbelgenootschap de publicatie aan van de eerste complete bijbel in het Papiaments. In maart zal de bijbel op Curaçao, waar het bijbelgenootschap gevestigd is, officieel worden aangeboden aan de Antilliaanse bevolking. Het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) was op diverse manieren betrokken bij de totstandkoming van deze bijbelvertaling. Samen met de zendende kerk (voor zending op Curaçao) te Rijsburg van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) heeft het NBG de salariskosten gefinancierd van drs. Geerhard Kloppenburg, die enkele jaren het vertaalwerk heeft gecoördineerd. Bovendien was het huidige hoofd Vertalen en Uitgeven van het NBG, drs. Robert Scholma, tot 1993 algemeen secretaris van het Antilliaans Bijbelgenootschap en was hij vanaf 1982 verantwoordelijk voor het vertaalproject. Beiden zullen de presentatie van de 'Beibel in Papiamentu' bijwonen, alsmede Marlon Winedt, promovendus aan de NBG-leerstool Bijbelvertalen van de VU. Winedt heeft als vertaler een actief aandeel in de bijbelvertaling gehad.